

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 3, June 2021

www.historystudies.net

TANZİMAT DÖNEMİNDE RUMKALE KAZASI'NDA AŞK, TÖRE VE İHTİDA ÜÇGENİNDE BİR KIZ KAÇIRMA HADİSESİ

*The Kidnapping of a Girl in the Triangle of Love, Custom and Conversion in the
Rumkale District During the Tanzimat Period*

Doç. Dr. Yasin Taş

Harran Üniversitesi

yasintas_34@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5104-1588

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 20.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 05.06.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1022

Atıf – Citation:

Yasin Taş, "Tanzimat Döneminde Rumkale Kazası'nda Aşk, Töre ve İhtida Üçgeninde Bir Kız Kaçırma Hadisesi", *History Studies*, 13/3, June 2021, s. 987-1007.

TANZİMAT DÖNEMİNDE RUMKALE KAZASI'NDA AŞK, TÖRE VE İHTİDA ÜÇGENİNDE BİR KIZ KAÇIRMA HADİSESİ

The Kidnapping of a Girl in the Triangle of Love, Custom and Conversion in the Rumkale District During the Tanzimat Period

Doç. Dr. Yasin Taş

Öz

Osmanlı döneminde, Güneydoğu Anadolu şehirlerinde evlilik için kız kaçırmak, günümüzde olduğu gibi nadir görülen bir vakadır. Evlilik gelenekleri ve aile yaşantıları Müslümanlara benzeyen gayrimüslimler için de benzer bir durum söz konusudur. Bu bakımdan Rumkale Kazası'nın Cibin Köyü'nde bir Müslüman gencin gayrimüslim bir kızı evlilik amacıyla kaçırmaya hadisesi ve devamındaki ihtida sürecini etraflıca ele almak ilgi çekici hale gelmektedir. Bölgedeki gayrimüslim kızların sosyal yaşamında ihtida ve Müslüman erkeklerle evlilik süreçlerinin hangi şartlar altında gerçekleştiği bu olaylar sayesinde daha rahat takip edilebilmektedir. Çalışmanın konusunu 1861 yılında Ermeni bir kızın aynı köyden Müslüman bir genç tarafından kaçırılması ve devamında gelişen olaylar oluşturmaktadır. Arşiv kayıtlarına yansıyan olayın farklı boyutları incelenerek sebep ve sonuçları detaylı şekilde tahlil edilmiştir. Kaçırılan kızın ihtida ederek İslam dinine geçtiğini ilan etmesi doğal olarak meseleyi farklı bir zemine taşıdı. Ermeni ailenin kızlarının ihtidasını kabullenememesi ve eski dinine döndürme umudu meselenin devlet hiyerarşisi içinde İstanbul'a kadar uzamasına sebebiyet verdi. Çalışmada, kilise yetkililerinin ve batılı devletlerin Tanzimat dönemindeki baskılarının Osmanlı memurlarını ve devlet adamlarını ihtidalar karşısında daha dikkatli olmaya mecbur bıraktığı görülmüştür. Yaşanan olay üzerinden hem kırsaldaki devlet dairelerinin işleyişi hem de kız kaçırma ve ihtida karşısındaki tavırları irdelemiştir. Urfa bölgesinde Ermeni ve Yezidi kızların ihtida ve Müslüman gençlerle evlilik süreçleri bu olay çerçevesinde ortaya konulmuştur. Yeni bir dine ve sosyal hayata karar veren kızların yaşadıkları toplumsal baskı ve zorluklarda ailelerin, dini otoritelerin ve yerleşmiş geleneklerin etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Rumkale (Halfeti), İhtida, Ermeni, Kız kaçırma.

Abstract

In the Ottoman period, kidnapping a girl for marriage was a rare case in Southeastern Anatolian cities as it is today. There is a similar situation for non-Muslims whose marriage traditions and family life are similar to Muslims. In this respect, it becomes interesting to consider in detail the case of a Muslim youth kidnapping a non-Muslim girl for marriage and the following conversion process in the Cibin village of Rumkale district. The conditions under which the conversion and marriage with Muslim men took place in the social life of non-Muslim girls in the region can be followed more easily thanks to these events. The subject of the study is the abduction of an Armenian girl by a Muslim youth from the same village in 1861 and the following events. The different dimensions of the event reflected in the archive records, were examined and its cause and consequences were analyzed in detail. Naturally, the kidnapped girl converting and declaring her conversion to Islam brought the issue to a different stage. The Armenian family's inability to accept the conversion of the daughters and hope to return to their old former religion caused the issue to extend to Istanbul within the state hierarchy. In the study, it was seen that the pressures of church authorities and western states during the Tanzimat period forced Ottoman officials and statesmen to be more careful against converts. Both the functioning of the government offices in the countryside and their attitudes towards kidnapping and conversion were scrutinized through the incident. Conversion of Armenian and Yazidi girls in the Urfa region and the process of marriage with Muslim youths were presented within the framework of this event. The effects of families, religious authorities and established traditions on the social pressures and difficulties experienced by girls who decide on a new religion and social life were examined.

Keywords: Urfa, Rumkale (Halfeti), Conversion, Armenian, Kidnapping.

Giriş

Tanzimat döneminde Urfa Sancağı'na bağlı bir kaza olan Rumkale, doğuda Urfa, batıda Ayıntab, kuzeyde Hısnı Mansur (Adıyaman) arasındaki jeopolitiğiyle bugün her üç vilayetin kesişen sınırları dâhilindeki bir coğrafyaya tekabül etmektedir. Neredeyse aynı uzaklıkta kalan bu şehirlerle geliştirilen ilişkiler, Rumkale'ye Urfa'nın diğer kazalarından ayrı bir kültürel zenginlik katmıştır. Genelde Fırat Nehri boyunca uzanan Türkmen yerleşimler, daha iç tarafta Kürt aşiretlerinden müteşekkil köyler ve birkaç köyde dağınık halde bulunan Ermeni haneler, bu bölgenin yerli sakinleriydi. Merzuman Çayı'nın Fırat'a döküldüğü noktada bulunan Rumkale merkezi, asırlar boyu hudut ve gümrük karakolu olarak vazife gördüğü gibi muhkem kalesi de istila ve savaş zamanlarında halkın sığınağı oldu. Fırat'a hâkim konumu, burayı erken devirlerden itibaren stratejik bir merkez olarak öne çıkarmış olmakla birlikte Osmanlı sınırları dâhilinde bir iç bölge haline geldikten sonra, birçok kale şehri gibi burası da eski ihtişamını kaybederek yavaş yavaş gözden düştü.¹ Tanzimat sürecine kadar voyvodalar tarafından idare edilen Rumkale Kazası, bu döneme kadar sık sık kale beylerinin kendi aralarındaki çekişmelere ve Arap aşiretlerinin yol açtığı eşkıyalık olaylarına sahne oldu.

19. yüzyıl ortalarında Rumkale'nin tarihî kalesi, kullanılamaz hale gelerek tamamen terk edildi. Kalede ikamet eden bey aileleri ve maiyetleri de çevre köylere nazaran biraz daha gelişmiş olan Halfeti Kasabasına yerleşti. Aynı süreçte kazanın idarî işleri Fırat'ın karşı yakasındaki bu kasabada görülmeye başlandı. Fakat kazanın geçmiş devirlerini yansıtan eski ismi değiştirilmeyerek Rumkale kaldı. 1860 yılında kazaya kaymakam tayin edilen Mehmed Paşazâde Osman Efendi, kalede ikamet edecek konak olmadığı gerekçesiyle kaza işlerini resmî olarak Halfeti'den yürüttü. Aynı dönemde Halfeti yerlilerinden Latifzâde Mehmed Efendi, kaza idaresindeki nüfuzunu arttırmak ve buranın daimî bir kaza merkezi olarak kalmasını sağlamak için bir kaymakam konağı inşa ettirdi. Ancak eski itibarlı konumlarını kaybetmek istemeyen bey aileleri, kaledeki bir konağın tamir edilerek hükümet dairesi şeklinde kullanılması ve kaza idaresinin eski yerine alınarak kadim merkezin değiştirilmemesi gerektiği fikrindeydi.² Ağalar ve beyler arasında yaşanan bu çekişme halkı ikiye böldü.³ Esasında olan biteni başta kayıkçılar olmak üzere hemen herkes yakından takip etmekteydi. Zira Rumkale civarında Fırat Nehri üzerinde köprü yoktu ve öteden beri yolcu taşıma ücretli yapılmaktaydı.⁴ Daha önce Halfeti tarafındaki halk, kelek ve kayıklarla Fırat'ın öbür yakasındaki Rumkale'ye ulaşırken, kaza yerinin değişmesiyle bu zahmetli yolculuk karşı yakada ikamet eden köylerin sorunu olmaya başladı. Nitekim Halfeti'nin kaza merkezi haline getirilmesine karşı çıkanların bir kısmı, yerel idareye sundukları arzuhallerde bu meşakkatli yolculuktan şikâyet etmekteydi.⁵

1861 yılına gelindiğinde Rumkale kasabasındaki genel vaziyet yukarıda arz edilen çerçevedeydi. Bu senenin şubat ayı başlarında Halfeti'ye birkaç kilometre ötedeki Cibin Köyü'nde Ermeni bir kızın kaçırıldığı haberi geldi. Cevher adındaki bu kız, aynı köyden Müslüm Kâhya'nın oğlu Ahmed ile kaçmıştı. Konu, hassasiyeti sebebiyle köylülerin aralarında "muslihun tavassutuyla" sulh ile halledebileceği bir mesele olmaktan uzaktı. Kaçırılan kızın, rızasıyla kaçtığını ve ihtida ettiğini açıklaması ailelerin uzlaşma ihtimalini tamamen imkânsız kıldı. Din değiştirme hadisesi aynı zamanda olayı başka bir boyuta taşıyarak kilise çevresinin meseleye müdahil olmasıyla sonuçlandı. Bu durum hadisenin Rumkale sınırlarını aşarak payitahtta Sadaret

¹ E. Honigmann-Besim Darkot, "Rumkale", *İA*, MEB, İstanbul 1964, C. IX, s. 777; Muammer Gül, "Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlûk İzleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XII, S. 2, s. 361-362; İsmail Altınöz, "Osmanlılar Zamanında Fırat Kıyısında Önemli Bir Lojistik Merkez: Rumkale", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2*, Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Express Baskı, Kayseri 2015, s. 153-154.

² BOA, MVL. 768-67-2.

³ BOA, MVL. 308-19.

⁴ H. Basri Karadeniz, "XVI. Yüzyılda Rumkale", *Belleten*, C. XLII, S. 234, 1999, s. 452.

⁵ BOA, MVL. 768-67-1.

ve Meclis-i Vâlâ'ya oradan da Osmanlı Hariciye Nezareti'ne kadar uzamasına sebebiyet verdi. Kaza, sancak ve vilayet silsilesi içinde Rumkale, Urfa ve Halep resmi dairelerini yaklaşık altı ay meşgul eden bu mesele, dairelerin ihtida ile kız kaçırma karşısındaki tutumunu ve Ermenilerin bu süreçler karşısındaki tavrını yansıtmaları bakımından önemlidir. Meselenin bir diğer yönü ise hem farklı dinî topluluklar içindeki kız kaçırma olaylarının, hem de Müslüman erkeklerle gayrimüslim kızlar arasında kurulan duygusal yakınlığın sonuçları hakkında fikir vermesidir. Bu tür olaylara Urfa ve Rumkale civarında nadir rastlanması, Cibin'deki hadiseyi bölgedeki benzer olaylarla birlikte ele almayı gerektirmektedir.

Urfa Sancağı dâhilinde Müslüman ahaliyle gayrimüslim Hıristiyan tebaanın birlikte yaşadığı birkaç köyden biri bugün resmi adı Saylakkaya olan Cibin'dir. Cibin kelimesi, Tatar ve Türk dilinde sivrisinek anlamına gelmektedir. Sivrisinekten korunmaya yarayan perde manasındaki cibinliğin de bu kelimedenden türediği kabul edilmektedir.⁶ Sancaktaki gayrimüslim nüfusun büyük kısmını teşkil eden Ermeniler, Urfa merkezinde şehrin batı tarafındaki mahallelerde ikamet etmekteydi. Şehre birkaç kilometre ötedeki Germüş (Dağeteği) Köyü dışında Urfa Kazası kırsalında Ermeni nüfus mevcut değildi.⁷ Rumkale Kazası'ndaki Ermeniler ise Urfa ve Birecik Ermenilerinin aksine köylerde yaşamaktaydı. Burayı Germüş'ten farklı kılan şey Ermeniler ile Müslümanların aynı köylerde kapı komşusu olarak bir arada yaşamasıydı. Cibin Köyü dışında Halfeti Kasabası ve Belesor (Savaşan) Köyü ile Fırat'ın karşı yakasında Merzuman Nahiyesi'ne tabi Ehneş (Gümüşgün) Köyü'nde de Ermeniler vardı. Cibin ve Ehneş'te ayinlerin yapıldığı birer büyük kilise de mevcuttu.⁸ Bu kiliseler işleyiş bakımından Urfa'daki Surp Astvadzadzin Ketadrallı veya Meryem Ana Kilisesi de denilen Büyük Ermeni Kilisesi (Kenisa-i Kebir) Murahhaslığı'na bağlıydı. Nitekim 20. yüzyıl başlarındaki Ermeni olaylarından hemen önce, yeniden inşa kararı alınan Ehneş Kilisesi'nin 250 Osmanlı lirasını bulan inşaat masraflarını Urfa Ermeni Murahhaslığı üstlendi.⁹ Rumkale Ermenileri, bölgenin diğer Gregoryan Ermenileri gibi Sis Ermeni Katikoğusluğu'nun idaresi altındaydı.¹⁰ Kaza dâhilindeki Hıristiyan nüfus, 1870 yılında hazırlanan salnameye göre 97 hanedir.¹¹ Cizye vergisi ödemeye mükellef tutulan hanelerin sayısı ise 1842'de 66 olarak kayıtlıdır. Buradaki köylerde yaşayan Ermeni hanelerin geçimi genelde dokumacılık, boyacılık, kalaycılık, bıçakçılık gibi geleneksel el sanatları üzerineydi. Ayrıca taş ustalığı, demircilik, ayakkabıcılık ve çobanlık yapanlar, değirmen işletenler mevcuttu. Fakat halkın önemli bir kısmı aynı zamanda köylerinde tahıl ekimi ile fıstık ve zeytin gibi bağ bahçe işiyle meşgul olan çiftçilerdi.¹²

Rumkale'nin Hıristiyan inancında ve bilhassa Ermeniler için özel bir yeri vardır. Hz. İsa'nın havarilerinden Johannes (Yuhanna)'ın bir müddet burada inzivaya çekildiği ve kayadan oyma bir oda içinde ceylan derisi üzerine yazmak suretiyle İncil çoğalttığı sanılmaktadır.¹³ Ermeniler için bunun yanında başka anlamlar da söz konusudur. Şöyle ki; Kadıköy Konsili sonrasında bölgedeki savaşlar sebebiyle Eçmiadzin'deki Ermeni Katikoğusluğu önce Dvin'e ardından Ahtamar, Arkina ve Ani'ye taşındı. 11. yüzyıl ortalarından itibaren Kilikya bölgesine geçen bu makamın merkezi bir ara Rumkale oldu. Bu beldenin 1148-1293 yılları arasında patriklik makamı yapılmasında Ermeni patriklerinden Rumkaleli Aziz Nerses (Nerses Şnorhali)'in burada ikamet etmesinin

⁶ Firuzabadi, *Kamus Tercümesi*, trc. Mütercim Asım Efendi, Bulak Matbaası, Bulak 1250 /1834, C. III, s. 340.

⁷ Yasin Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2019, s. 62.

⁸ 1309 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 243.

⁹ BOA, İ.AZN. 83-35.

¹⁰ Ali Aslan, "Eçmiyazın Ermeni Katikoğusluğu'nun Osmanlı Denetiminde ve Rus Kontrolündeki Statüsü", *Kafkas Araştırmaları*, S. 2, Yıl 1996, s. 39.

¹¹ 1288 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 183.

¹² BOA, ML.VRD.CMH.d. 43, s. 39.

¹³ Rıfat Ergeç, "Gaziantep'in Kronolojik Tarihi", *Belgelerle Gaziantep*, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2012, s. 109.

büyük bir payı olmuştu. Şair ve mütefekkir bir kişilik olan Nerses, 1173 yılında vefat edene kadar sadece Ermeniler arasında değil, bölgedeki Müslümanlar arasında da saygın bir din adamı olarak itibar gördü.¹⁴ Rumkale kalesi içindeki Aziz Nerses Kilisesi'nin onun tarafından ya da vefatından sonra onun anısına yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Bu sebeptendir ki, 19. yüzyılda bile hâlâ Nerses ismi Rumkale bölgesindeki Ermeniler tarafından çocuklarına isim olarak konulan yaygın adlardandı. Mesela 1842 yılında Rumkale Kazası'nda cizye ödeyen 66 aile reisi içinde en yaygın erkek isimleri 11'er kişi ile Nerses ve Agop'tu.¹⁵ Dolayısıyla bu isim Ermenilerin en yaygın isimlerinden olan Agop ile neredeyse aynı sıklıkta bir kullanıma sahipti. Karabet ve Serkis gibi diğer geleneksel isimlerden de çok daha fazla tercih edilmesi bu bölgede Aziz Nerses'in tarihî kişiliğine atfedilen değerden kaynaklanmış olmalıdır. Gündelik yaşamdan kesitler sunan şeriyeye sicil kayıtları da aynı dönemdeki Ermeni kadın isimlerini yansıtmaması bakımından önem taşır. Tereke kayıtları ve vasi tayinleri gibi ailedeki isimlere panoramik bir bakış sağlayan belgelerde, Ermenilerin kız çocukları için genellikle Ermenicede sık kullanılan isimlerin yanı sıra, din büyüklerinin adlarını, çiçek isimlerini ve zümrüt, yakut, cevher gibi kıymetli taş ve maden isimlerini tercih ettikleri dikkat çeker.¹⁶

Esasen Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasında Müslümanlar ile Ermeni kadınların giyim kuşamları, aile yapıları ve evlilik gelenekleri birbirine çok benzemektedir. Buluş yaşına gelmiş genç kızların erkeklerle oyun oynaması, onlarla gezip eğlenmesi veya flört etmesi toplum içinde onaylanan bir durum değildi. Bilakis erkekler ile kızların birbirinden ayrı ortamlarda yetiştirilmesine özen gösterilirdi. Evlilik dışı ilişkiler hem aileler hem de toplum tarafından kesinlikle hoş karşılanmazdı. Evlilik ancak görücü usulü ile yani anne-babanın uygun gördüğü kişilerle gerçekleştirilirdi. Gelin ile damadın düğünden önce görüşmeleri söz konusu olmaz hatta Müslüman hanelerde olduğu gibi oruç ile bayram günlerinde düğün de yapılmazdı.¹⁷ Cibin'deki Ermenilerin durumu Anadolu'nun diğer köylerinden pek farklı değildi. Hatta Müslüman ve Ermeni ailelerin kız isteme, çeyiz götürme, nişan, kına, düğün, halay, zılgıt gibi geleneklerini, kilise seremonileri ve din adamlarının dua ritüelleri hariç tutulursa birbirinden ayırt etmek zordu. Aile konusunda böylesine muhafazakâr özellikler gösteren her iki toplumu birbirine öteki yapan, aralarındaki din farkıydı. Toplum hayatının dinî değerlere göre şekillenmiş olması çoğu benzerliğe rağmen Müslüman ile Ermeni toplumları arasında evlilik ve akrabalık için kapanması mümkün olmayan derin bir uçurum yaratmıştı.

Şerî hukuk, kefaet (denklik) anlayışının yanı sıra yabancı bir muhite girdiği ve çocuklarını kendi dini üzerine eğitemeyeceği gibi nedenlerle Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenmesini yasaklamıştır.¹⁸ Buna mukabil Müslüman erkeklerin, ehli kitaba mensup olmak şartıyla gayrimüslim kadınlarla evlenmesinde sakınca görülmemiştir. Aile yaşamındaki benzerliklere ve şerî açıdan bir engel bulunmamasına rağmen Anadolu'da Müslüman erkeklerin

¹⁴ Honigmann-Darkot, "Rumkale", s. 778; Kirkor Damadyan, "Ermeni Kilisesi Geleneğinde Ziyaratgahlar", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, 23-27 Eylül 2002 Mersin*, Türkiye Sanat ve Eğitim Vakfı, Ankara 2004, s. 416; Canan Seyfeli, "Osmanlıya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları, *I. Uluslararası Öğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu, 20-22 Mayıs 2004 Bildiriler*, Diyarbakır Valiliği Yayınları, Diyarbakır 2004, s. 768.

¹⁵ BOA, ML.VRD.CMH.d. 43, s. 39.

¹⁶ UŞS. 206/40-93; UŞS. 206/316-1079; UŞS. 206/488-511.

¹⁷ Tuba Çınar, "Osmanlı Toplumunda Ermeni Kadınına Dair Birkaç Not", *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, 4-5 Mayıs 2018, Tam Metin Bildiri Kitabı Tarih-Arkeoloji*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2018, 66-67; Bölgedeki Ermeni ailelerin evlilik gelenekleri için bkz. Kasım Ertaş, *Osmanlı İmparatorluğunda Diyarbakır Ermenileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2015, s. 80-99.

¹⁸ Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, C. II, s. 87; Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 66.

gayrimüslim kızlarla evlilikleri yok denilecek kadar azdır.¹⁹ Gerçi 17. yüzyılda zımmî nüfusun yoğun olduğu Kıbrıs²⁰ ve Girit²¹ gibi bazı yerlerde ihtidaların etkisiyle bu tür evliliklerin yaygın olduğu ifade edilmektedir. Ancak yapılan araştırmaların sonuçlara nazaran Anadolu’da bu tür evliliklerle karşılaşıldığını söylemek mümkün değildir. Mesela Urfa ve çevresinde Ermeni, Süryani, Yahudi ve Yezidi gibi gayrimüslim unsurlar, 19. yüzyıl sonlarındaki siyasî hadiseler kadar Türk, Kürt ve Araplardan müteşekkil Müslüman halk ile iç içedir ve komşuluk dâhil olmak üzere hayatın birçok alanında iyi ilişkilere sahiptir.²² Fakat yerel kayıtları ihtiva eden şerhiye sicillerinde, gerek şehirde gerekse kırsalda gayrimüslimlerden kız alındığına veya evlilik yoluyla akrabalık bağları tesis edildiğine hiç rastlanmamaktadır. Anadolu coğrafyasının tamamında karşılaşılan bu durumun bir nedeni Hıristiyanlıkta hem erkek hem de kadınlar için başka din mensuplarıyla evliliğin yasak sayılmış olmasıdır.²³ Bunun yanında gayrimüslim din adamlarının cemaatlerine mensup kızların, Müslüman erkeklerle evlenmesini asla hoş görmediklerini, bu tür evlilik girişimlerini canla başla engellemeye çalıştıklarını ve hatta evliliğin gerçekleşmesi halinde bu kızları aforoz ettiklerini ilave etmek gerekir.²⁴ Ancak bu tür evliliklere toplum tarafından hiç rağbet gösterilmemesinin temel nedenleri, Anadolu’daki Müslüman toplulukların kutsallık atfederek korudukları geleneksel aile yapısında aranmalıdır. Bu noktada söz konusu evliliklerin yaygınlaşmamasının bir nedeni, Müslümanlar açısından gayrimüslim gelinlere ve onların aileleriyle akrabalığa sıcak bakılmamasıdır denilebilir.

Arşivlere yansıyan kayıtlar Osmanlı’da Müslüman bir gençle evlenmek isteyen hemen her Ermeni kızının, genelde ya evlenmeden önce ya da evlendikten hemen sonra, eski dinini terk ederek İslam dinine geçtiğine işaret etmektedir.²⁵ Dolayısıyla Müslüman bir erkekle gayrimüslim bir kız arasındaki her duygusal yakınlığın zorunlu olarak bir ihtida sürecini gündeme getirdiği iddia edilebilir. Nitekim sosyal faktörlerin ağırlıklı rol oynadığı ihtidalarda ilk sırayı genç kızların evlilik ve aşk nedeniyle gerçekleştirdikleri ihtidalar oluşturmaktadır.²⁶ Bu bakımdan Müslüman gençlere duydukları sevgi ve bağlılık sonucunda İslam dinine geçmiş olan gayrimüslim kızların, dinî ya da şerî bir gereklilikten ziyade Müslüman toplumun beklentilerini de karşılayan rızaya dayalı bir tercihle din değiştirdiklerini söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle ailelerini ve içinde yetiştikleri gayrimüslim toplumu terk etmek zorunda kalan ve çoğu zaman eski dindaşları tarafından yalnızlığa itilen bu kızlar için ihtidanın, gelin gidecekleri erkek ailesinin ve Müslüman mahallesinin makbul bir ferdi olmak için bir nevi ön koşul olduğu ileri sürülebilir.

¹⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 105; Nuri Adıyeke, “Girit’te Cemaatler Arası Evlilikler”, *Kebikeç*, Sayı 16, 2003, s. 17; Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı: Bursa Örneği*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul 2009, s. 55.

²⁰ R. C. Jennings, *Christians And Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640*, State University of New York, Albany 1993, s. 29; Nuri Çevikel, “Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, *Osmanlı*, Ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, C. IV, Ankara 1999, s. 184.

²¹ A. Nükhet Adıyeke, “XVII Yüzyıl Girit (Resmo) Şerhiye Sicillerine Göre İhtida Hareketleri ve Girit’teki Etnik Dönüşüm”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2006, C. II, 559 vd.; Nuri Adıyeke, “Girit’te Cemaatler Arası Evlilikler”, s. 19.

²² Mehmet Emin Üner, “Klasik Osmanlı Döneminde Urfa’da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Yay. Haz. Metin Hülagü ve diğerleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, C. II, Kayseri 2007, s. 559-560; Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat*, s. 144-148.

²³ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s. 111.

²⁴ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 105; Karataş, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı*, s. 54; Ertaş, *Diyarbakır Ermenileri*, s. 86.

²⁵ Cengiz Kartın, “Türk-Ermeni İlişkilerinde Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Yay. Haz. Metin Hülagü ve diğerleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, C. I, Kayseri 2007, s. 527; Halide Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değiştirme Hareketleri (1839-1876)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 82.

²⁶ Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değiştirme*, s. 45.

Tanzimat döneminde Urfa bölgesinde, sevdiği delikanlıya varmak için ihtida etmek isteyen gayrimüslim kızlar, imparatorluk topraklarının başka bölgelerindeki diğer kızlar gibi zor ve tehlikeli bir süreci göze almak zorundaydı. Onlar mensup oldukları toplulukların din değiştirmek isteyen erkekleri kadar şanslı değillerdi. Aile ve çevre baskısını göğüsleyebilen erkeklerin ihtida süreçleri, çevresel faktörlerden bağımsız ve gönülden olduğu sürece kilise ile devlet daireleri arasında sorun olmaktan uzaktı. Sadece bazı çocukların din değiştirme girişimleri yaşlarının küçüklüğü bahane edildiğinden yerel idare ile kilise çevrelerini karşı karşıya getirmekteydi. Küçüklerin tehdit, korkutma veyahut kandırma yoluyla Müslüman yapıldıklarına dair şikâyetler, çocuklarla yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan iradeye rıza gösterilmek suretiyle çözülmekteydi.²⁷ Kadınların evlilik sebebi dışındaki din değiştirme talepleri ise ya kocalarını birlikte yeni dine girmeye ikna ettikten ya da çoğu zaman bu baskının nispeten azaldığı ileri yaşlarda gerçekleşmekteydi. Tanzimat döneminde Urfa kaza merkezinde şerî mahkemeye giderek kadı huzurunda din değiştirme talebinde bulunan Hristiyan ve Yezidî kadınların genelde kocalarını kaybetmiş yaşlılar olması bu anlamda dikkat çekicidir.²⁸

19. yüzyılda Rumkale ile Urfa arasındaki geniş ovada kalan Oyumağaç ve Bozabâd nahiyeleri ile Suruç Kazası'nın bazı köylerinde, Müslümanlarla bir arada yaşayan Yezidiler mevcuttu. Urfa Kadı Mahkemesi'ne yansıyan ihtida ve şikâyet kayıtlarının bir kısmı, bu bölgede eski dinini terk edip Müslüman olan Yezidi kadınlara ve genç kızlara dairdir. Mesela 1859 yılında, yani Cibin'deki hadiseden iki yıl kadar önce, Bozabâd'ın Çiftlik Köyü sakinlerinden Derviş kızı Hedle'nin Yezidilikten İslam'a geçip Adile ismini almasından sonra kocası ile araları tefrik edildi. Kocası Sao, hanımından ayrı kalmaya gönlü elvermediğinden olsa gerek, bir hafta kadar sonra İslam dinine geçmeye karar verdi. Urfa kadısı huzurunda kelime-i şehadet getirdikten ve Mehmed ismini aldığını tescil ettirdikten sonra karısı kendisine teslim edildi. Fakat Adile'nin kocasına tesliminde, Abuzer oğlu Ahmed'in kefâletine gerek duyulması, kadılığın yeni din mensubu konusunda bazı çekinceleri olduğu ihtimalini akla getirmektedir.²⁹ Tabi eşi Müslüman olan her Yezidi erkek, Sao gibi hemen dinini terk ederek Müslüman oluyor değildi. 1857 yılında yani Sao'dan iki sene kadar önce Urfa kadılığı tarafından, Harrankapı ile Karamusa mahallelerinin bazı Müslüman sakinleri huzurunda, karısı İslam dinine geçen Yezidi Hesok'a Müslüman olma teklif edildi. Ancak Hasok bu teklife yanaşmayarak yeni dine girmeyi reddetti.³⁰

Urfa kadı sicillerindeki ihtida kayıtlarının, din değiştirme konusunda evli Yezidi kadınların, Hristiyan kadınlarından daha şanslı olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Zira Yezidiler, kilise ve millet reisi gibi ihtidaya engel olmak isteyen kurumsal bir dinî otoritenin baskısı altında değillerdi. Fakat genç Yezidi kızlarının aynı konuda bu kadar şanslı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı kızların ihtida süreçlerinde ailelerinden ölüm tehditleri aldığına dair kayıtlar göz ardı edilmeyecek bir başka kurumsal otoritenin varlığını hatırlatmaktadır. Nitekim Hedle ile aynı köyden ve aşiretten olan Hemşe, biraderleri Oso ve Haso tarafından ölümle tehdit edilmesine rağmen Müslüman olup Ayşe adını aldı.³¹ İhtida ettikten birkaç gün sonra Ali Seydo'nun oğlu Hasan ile evlenmesi aslında onun da birçok genç kız gibi gönül ilişkisi neticesinde ihtidaya rağbet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fakat bu kararına şiddetle karşı çıkan ailesinin hem onun hem de Hasan'ın canına kastedecekleri tehdidi üzerine, kocasıyla birlikte Urfa mahkemesine müracaat etti. Bazı aşiret ileri gelenleri her ikisine zarar verilmeyeceğine kefil olunca mahkemeye getirilen biraderleri ceza almadan salıverildi.³²

²⁷ Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değiştirme*, s. 94 vd.

²⁸ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, s. 266.

²⁹ UŞS. 205/223-4.

³⁰ UŞS. 205/166-3.

³¹ UŞS. 205/68-1.

³² UŞS. 205/68-2.

Kız kaçırarak evlilik yapmak Anadolu'daki bazı bölgelerde karşılaşılan bir adettir. Çoğu zaman kaçan gençler, ailelerin anlaşması neticesinde evlendirilerek olay kapanmaktadır. Bazen de aileler, kaçarak evlenen çocuklarına olan kırgınlıklarını uzun yıllar sırtını dönmek ya da küs kalmak suretiyle göstermektedir. Esasında eski Türk destanlarında yer bulan bu gelenek, kahramanlıkla aşkı birleştiren bir olgu olarak dikkat çeker.³³ Ancak Güneydoğu Anadolu yöresinde bugün olduğu gibi eskiden de kız kaçırmak toplum nezdinde onaylanmayan ve taraflar için tehlikeli sonuçlar doğuran bir eylem olarak görülürdü. Namus değerinin ihlali anlamına gelen bu durum nikâh kıyılırsa bile cinayetlere yol açacak kadar tehlikeliydi. Bilhassa aşiretlerden zorla kız kaçırmak, yıllarca sürüp gidecek kin ve düşmanlığa yol açmak demektir. Erkeğin kızı kaçırmaması kadar kızın da buna rıza göstermesi, diğer bazı yörelerin aksine töreye aykırı görülerek ayıplanır ve büyük bir utanç sayılırdı. Bu nedenle erkek ile kaçan kız, sadece evlatlıktan reddedilmez aynı zamanda namusuna hanel getirdiği anlayışı içinde onu kaçıran erkek gibi suçlu kabul edilir ve cezalandırılma yoluna gidilirdi.³⁴ Mesela 1863 yılında Cibin'e komşu köy olan Ömerli'den Haso'nun genç kızı İsmihan, civar köylerden Cibinviranlı Halil oğlu Sor Abdi tarafından evlilik amacıyla kaçırıldı. Ancak babası Haso'nun inatla evliliğe rıza göstermemesi üzerine Urfa kadılığı tarafından kızın, ailesine teslim edilmesine karar verildi. Fakat babasının kızına zarar verme ihtimali yüksek olduğundan herhangi bir zarar vermeyeceğine birilerinin mutlaka kefil olması gerektiği. Nihayetinde hem köyün ileri gelenlerinden birileri, hem de Urfa kaza meclis azası Şerifzâde Abdurrahman Ağa, kadılık huzurunda kefil olunca İsmihan ailesine teslim edilebildi.³⁵ Dolayısıyla Müslüman ya da gayrimüslim olsun, bir erkek ile kaçan her genç kız, sadece dinî geleneğine değil aynı zamanda ailesine, toplumuna ve üzerinde yaşadığı topraklardaki kadim geleneklere de karşı çıkmış kabul edilmekteydi.

1. Cibin'den Firar

Bu çalışmanın konusunu oluşturan sıra dışı aşk hikâyesi, 19. yüzyıl ortalarında Rumkale'nin Cibin Köyü'nde yaşandı. Köy sakinlerinden Müslüm Kâhya'nın oğlu Ahmed, aynı köyden Ermeni Nerses veledi Sari'nin kızı Cevher'e aşıktı. Birkaç kere kızın yoluna çıkınca Ermeni kızların yolunu kesip huzursuzluk çıkarıyor diye Ahmed hakkında köyde dedikodu çıktı. Bir Ermeni'nin, Nerses ailesine Cevher'i istemeye gitmesi hem huzursuzluğu hem de dedikoduyu daha da arttırdı. Yolunu kestiği Ermeni adama kılıç çeken Ahmed, bu işten vazgeçmezse kan akacağı tehdidinde bulundu. Cevher, Ermeni adama verilmedi fakat köylüler arasında bu işe Ahmed'in mâni olduğu aşikâr şekilde konuşuldu. Hatta Ermenilerin şikâyeti üzerine Ahmed birkaç gün Halfeti'de hapsedildi ve babasının kefil olmasından sonra serbest kalarak köye döndü.³⁶ Ancak Ahmed'in ailesi, herhangi bir Ermeni ailenin evine kız istemeye gitmedi. Belki de bir Ermeni'nin kızı ancak ihtida edip Müslüman olursa eve gelin girebilirdi.

Aralarındaki din farkından ve gelenek baskısından dolayı evlenmelerinin mümkün olmadığını gören Ahmed ile Cevher birbirlerine kavuşmak için çeşitli yollar aradı. Nihayetinde 1861 yılı şubat ayı başlarında aldıkları karar, töreye sessizce başkaldırının yolu olarak birlikte kaçmak oldu. Gündüzden haberleşerek akşam için sözleşen gençler, karanlık bastırınca buluşarak hızlı bir şekilde köyden ayrıldı. Köylerinde saklanmaları beklenemezdi zira burada yakalanmaları ailelerini ve akrabalık bağları sebebiyle Müslümanlar ile Ermenileri karşı karşıya getirebilirdi. Hâlbuki asırlardır bir arada yaşayan bu insanların karşı karşıya gelmesi en başta kendilerinin arzu edeceği bir şey değildi.³⁷ Bu sebeple köyde saklanma fikri hiç gündeme dahi gelmemiş olmalıydı.

³³ Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", *Aile ve Toplum*, C. II, S. 6, 2003, s. 41.

³⁴ Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", s. 45.

³⁵ UŞS. 205/292-1.

³⁶ BOA, MVL. 758-43-3-1.

³⁷ Sözlü kaynakların aktarımına göre 1915 Ermeni olayları ve tehcir sürecinde Cibin'den ayrılmak zorunda kalan Ermenilerden azımsanmayacak sayıda aile, yol güzergâhında başına bir şey gelir endişesiyle küçük kız çocuklarını

Köyün Fırat Nehri'ne doğru olan batı tarafındaki tarlaları geçen Ahmed ile Cevher, Seldek ile Belesor köyleri arasında kalan vadiye doğru ilerledi. Aileler, çocukların kaçtıklarını fark ettiklerinde onlar gecenin karanlığından yararlanarak gözden kaybolmuşlardı. Yakalandıklarında ailelerine teslim edileceklerini bildiklerinden olsa gerek çevredeki köylere gitmeye cesaret edemediler. Zaten gece vakti kapıya gelecek bu haldeki misafirlere sığınak olmak her köylünün kabul edeceği ve zorluklarına göğüs gerebileceği bir durum da değildi. Ancak iki tarafa sözü geçen bir aşiret reisinin himayesi, olayları yatıştırıp suhuletle çözüm sağlayabilirdi.

Nerses ailesinin kilise papazına ve cemaat temsilcisi olan kocabaşa kızlarının kaçırıldığını haber etmesinden sonra köydeki durum iki saat mesafede bulunan Halfeti'deki devlet yetkililerine bildirildi. Aynı zamanda Ermeni kızın zorla kaçırıldığı söylenerek bulunması için resmî yardım talep edildi. Kaza merkezinden gönderilen birkaç zabıt, ertesi gün köylülerden topladıkları bilgilerle yayan oldukları öğrenilen zanlıların soğuk kış gününde pek uzağa kaçamayacaklarını anladı. Etraftaki köyleri kolaçan ettikten sonra Fırat kenarındaki mağaralara, Seldek ile Cibin arasından geçerek Fırat'a dökülen dere boyunca uzanan ve ağaçların tamamen kapladığı bölgedeki kuytu alanlara yöneldiler. Nihayet izlerini sürdükleri firarileri Cibin ile Seldek arasındaki bu vadide bir mağaranın içinde buldular. Derdest edilerek Halfeti'ye doğru yola çıkarılan Ahmed ile Cevher, Rumkale kaza meclis üyesi Latifzâde Mehmed Masum Efendi'nin Fırat Nehri'ne nazır konağına getirildiler.³⁸

Taşlardan inşa edilen ve bölgenin kendine has mimarisini yansıtan Latifzâde konağı, Halfeti'nin en güzel evlerinden biriydi. Zengin bir kasaba eşrafının ve kaza meclis azasının evi olduğundan misafirleri kaymakam ve itibarlı üst düzey memurlardı. Latifzâde ailesi de Halfeti bölgesinde sözü geçen bir aile olup çevre köylerde büyük bir nüfuza sahipti. Konağın sahibi olan Mehmed Efendi, Halfeti'nin kaza olma sürecinde hükümet konağı yaptırmanın yanında daha önce 1844 yılında bu kasabanın ilk camisini de inşa ettirmişti.³⁹ Şüphesiz bu eserler hem kendisinin hem de ailesinin çevredeki itibarını daha da arttırdı. Bu bakımdan suçluluk duygusuyla köyden kaçan Ahmed ile Cevher, çevredeki köylerle güçlü bağları bulunan bu ailenin etkisiyle Latifzâde konağının himayesi altına alınmış olmalıdır. Cevher, Latifzâde konağında kelime-i şahadet getirerek Müslüman oldu ve Halfeti'den Urfa'ya gönderilene kadar kaza idaresinin emin olarak nitelendirdiği bu evde misafir kaldı.⁴⁰

Diğer yandan aynı dönemde Rumkale Kazası dâhilinde kız kaçırma meselesini şerî hukuka göre yargılayacak bir mahkeme kadısının bulunduğu rastlanmaması hem olayın bundan sonraki seyrine hem de ihtidanın cereyan ettiği mekânın seçimine etki eden bir başka faktör olarak zikredilmelidir. Belgelerde Cevher'in kadı huzurunda ihtida ettiğine hiç vurgu yapılmamış olması aynı zamanda kız kaçırma hadisesinin Latifzâde konağında şer-i şeriften ziyade örf-i belde ile halledildiği konusunda güçlü bir kanaat oluşturmaktadır. Fakat Mehmed Efendi'nin kazada, elinde padişah beratı bulunan tek hatip olması ve yaptırdığı camide bu görevi bilfiil ifa etmesi, onun evini örfün egemen olduğu alelade bir konak olmaktan çıkarmaktaydı. Rumkale'deki meclisin daha sonra Urfa'ya gönderdiği mazbatada Cevher'in kaldığı yeri, Latifzâde Mehmed Efendi'nin evi olarak değil, emniyet duyulan bir imam evi olarak isimlendirmesi bunu doğrular niteliktedir. Bu bakımdan Latifzâde konağı, Cevher'in Rumkale'ye getirildiği dönemde hem

yanlarına almayıp köylerindeki Müslüman hanelere teslim etmiştir. Geride emanet bırakılan bu kızlar, ailelerinin bir daha dönmemesi üzerine evlenme çağlarında, yanında yetiştikleri aileler tarafından kendi kızları gibi görülerek evlendirilmiş ve böylece çoluk çocuğa karışarak bir hayat kurmaları sağlanmıştır. Sözlük kaynak için bkz. Behiye Köksel, "Halfeti ile İlgili Toponomik Efsaneler Üzerine Bir İnceleme", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntap Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 2, s. 52. Bu durum Cibin Köyü'ndeki Müslüman-Ermeni ilişkilerinin tarihsel arka planını ve karşılıklı güvenin hangi boyutlara ulaştığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

³⁸ BOA, MVL. 758-43-3-1.

³⁹ VGMA, 608-1, 62-70.

⁴⁰ BOA, MVL. 758-43-3-1.

toplumsal uzlaşısı hem de iman telkini ile Müslüman olmak isteyen bir Ermeni kızın ihtidası için en uygun mekândı denilebilir.

2. Halfeti’de İlk Sorgu

Ahmed ile Cevher’in mağarada yakalanıp birkaç kilometre ötedeki Halfeti’ye götürüldükleri haberi kısa zamanda Cibin’e ulaştı. Haberin duyulması üzerine Cevher’in ailesi, bazı akrabaları, köyün keşiş ve kocabaşları ile Ermeni cemaatinin ihtiyar heyeti Halfeti’ye geldi. Endişe ve merak içinde kalmış olan Ermeniler öncelikle Cevher ile görüştürüldü. Bir iki saat süren bu görüşmeden sonra Rumkale kaza meclisi tarafından, ailelerin önünde gençlerin ifadeleri alındı. Hükümet konağında yapılan bu ilk sorguda Cevher, anne babasının bâtil dinini terk edip İslam ile müşerref olduğunu belirtti. Sorgu devam edip kaçma hadisesinin nasıl gerçekleştiğine yönelik ifadeler alındıkça gençlerin meclis huzurundaki sorguya verecekleri ifade için hazırlıklı oldukları ortaya çıktı. Bu durum gençlerin, resmî işleyişe hâkim işgüzar birileri tarafından yönlendirildiklerine işaret etmekteydi. Cevher hem ailesi hem de mecliste olanları şaşkınlık içinde bırakan ifadesinin devamında “Ahmed’i kendisine zevce ittihâz etmek için alıp firâr ettiğini” söyledi.⁴¹ Böylece olayın, Ermeni cemaatin iddia ettiği gibi gönülsüz bir kızın zorla kaçırılma hadisesi olmadığı ortaya çıktı. Tam tersine Müslüman olmaya karar verdiğini belirten Ermeni kızı, ifadesinde rızasıyla İslam’a geçtiğini ve evlenmek için Ahmed’i kaçırdığını söylemiş oldu. Ancak Cevher’in töreyi ve gelenekleri ayaklar altına alarak Ahmed ile kaçtığı ve meclis huzurundaki sorguda onu korumaya çalıştığı aşikârdı. Bir iki gün süren sorgu neticesinde, Cevher’in bu Müslüman delikanlı ile evlenme pahasına dinini geride bırakıp ailesini ve cemaatini karşısına almaya çoktan karar verdiği anlaşıldı.

Cevher ve Ahmed’in sorgularından sonra Halfeti’deki yöneticiler rahat bir nefes aldı. Nihayetinde Müslüman bir delikanlının genç bir Ermeni kızı tecavüz maksadıyla kaçırmış oluşuna dair dedikodular boşa çıktı. Kızın zorla kaçırılmadığı ve kendisine herhangi bir sarkıntılık ya da tacizde bulunulmadığı da belli oldu. Dolayısıyla kilise çevrelerinin, benzer hadiselerde yaptığı gibi baskı oluşturmak maksadıyla bu olay üzerinden yapabileceği propaganda kalmadı. Yerel idareyi asıl rahatlatan ise kaza sınırları dışına taşacak olan bu meselede Ermeni kızın zorla kaçırılmadığının ailesi ve cemaati tarafından kabul edilir hale gelmiş olmasıydı. Erkek ile kızın gönüllü kaçıklarının ortaya çıkması ve hatta kızın erkeği kaçırdığını söylemesi aynı zamanda Cibin’de aileler arasında gerçekleşebilecek olası bir kavganın önüne de geçti.

Rumkale’deki sorgu meclisinde, aileler dâhil olmak üzere hazır bulunan hemen herkesin üzerinde hemfikir kaldığı husus, bir gün kayıp olan ve geceyi bir mağarada geçiren gençler arasında “fiil-i şeni” gerçekleşmediğine kanaat getirilmesiydi.⁴² Ermeni aile için kızlarının başına bir şey gelmemiş olması belki de yegâne teselli oldu. Ancak bu durum sadece bir teselli değildi aynı zamanda ailenin köydeki şeref ve itibarı için son derece önem taşımaktaydı. Cevher’in namusuna halel gelmemiş olduğunun kabul edilmesi, meseleyi bir namus davası, tecavüz teşebbüsü veya zorla kız kaçırma girişimi olmaktan çıkardı. Nitekim Rumkale’deki ilk sorgudan sonra Cevher’in ailesi ve dinî temsilcileri, meselenin bu yönünü hiç irdelemedi ve olayı sadece ihtida üzerinden sorgulayarak şikâyette bulundu.

Rumkale kaza meclisi, kaçırılma olayını tetkik edip iki tarafı dinledikten ve meselenin iç yüzünü anladığına kanaat getirdikten sonra konu hakkında Urfâ Sancağı’na bir mazbata gönderdi. Kaleme alınan 8 Şubat 1861 tarihli yazıda hem mesele özetlenerek resmi yoldan haber verildi hem de bundan sonrası için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair yetkililerden resmî görüş istendi. Meselenin hassasiyeti bir yana, kaçırılan kızın Ermeni olması kaza idaresinin daha dikkatli davranmasını gerektirdi. Çünkü bu dönemde hemen hemen her ihtida olayı sonrasında ya

⁴¹ BOA, MVL. 758-43-2-2.

⁴² BOA, MVL. 758-43-5-1.

mühtediyenin akrabaları ya da eski dininin temsilcileri ihtidanın zorlama ile gerçekleştiğini iddia ederek resmî dairelere baskıyla müdahalede bulunmaktaydı.⁴³ Kız kaçırmanın nadir görüldüğü bölgede uzun zamandır ne Halfeti'de ne de Urfa'da gayrimüslim kızların kaçırıldığına pek şahit olunmamıştı. Tedbiren sancak merkezinden gelecek cevaba göre hareket etmek Rumkale'deki meclis için yapılacak en doğru tercih oldu. Bu süreçte Cevher'in meclisten, nikâhının kıyılması talebi olduysa da gereği daha sonra icra edilmek üzere yerine getirilmedi. Akıbetleri Urfa'dan gelecek cevaba göre şekillenecek olan Ahmed ile Cevher, ailelerine teslim edilmedi ve tedbiren geçici birer mekânda koruma altına alındılar. Bu maksatla Ahmed için kazadaki hapisane uygun görülürken Cevher'in bir imam evinde müşahede altında tutulmasına karar verildi.⁴⁴

Baba Nerses, kızı Cevher'in açıkça Müslüman olduğunu ifade ederek yeni dine geçmesine ve Ahmed ile kaçıp evlenmek istemesine rıza göstermedi. Rumkale'de umduğunu bulamayınca da meseleyi Urfa'ya taşımaya kararlı oldu. Ortaya çıkan bütün deliller aksini göstermesine rağmen onun iddiası kızının "hidâyete terğib ile tezevvüc etmek üzere cebren kaçırıldığı"ydı. Bir başka ifadeyle kızının istemediği halde zorla kaçırılarak evlilik için İslam'a özendirildiğini iddia etmekteydi. Ona göre kızı kaçırıldıktan sonra mevcut şartlar altında evlenebilmek için mecburen kelimeyi şehadet getirerek Müslüman olmuştu. Urfa'daki kilise çevreleri ve din adamları tarafından yapılacak vaaz ve nasihatlerin Cevher'i sevdasından vazgeçirip hem evine hem de eski dinine döndürebileceği konusunda umutluydu. Bu amaçla Cibin'deki kocabaş ve Ermeni ihtiyar heyeti üzerinden Urfa'ya bir dilekçe gönderilerek hem ihtidaya itiraz edildi hem de olayın faili olarak görülen Ahmed'in cezalandırılması talep edildi.⁴⁵ Zira Ahmed'in alacağı birkaç aylık hapis cezası bir başına kalacak Cevher'in, eski hayatına geri döndürülmesi için zaman kazandırabilirdi. Ermeni tarafının sonraki dava süreçlerinde de ısrarla talep ettiği bu durum oldukça dikkat çekicidir.

Rumkale kaza meclisinin mazbatasından hemen sonra Cibin'deki Ermenilerin mahzarları da Urfa Sancağı'na ulaştı. Yapılan ilk değerlendirmede Ermenilerin iddiaları için Cevher'in ifadesinden hareketle şerî ve kanunî olarak herhangi bir ceza tertip edilemeyeceğine karar verildi. Sancağın bağlı bulunduğu Halep Eyaleti'ne durum bildirilerek soruşturmanın devam ettiği ifade edildi. Meselenin bilirkişilerden hem açık hem de gizli şekilde soruşturulması için Rumkale Kaymakamlığı'na yazılı emir gönderildiğine yer verildi. Kaymakamlık tarafından yürütülecek yeni soruşturmada, firarilerin nizama uygun şekilde meclis tarafından tekrar sorgulanarak Cevher'in "İslâmiyet'i ne sebebe mebni" kabul ettiği ve firarın "kimin tarafından akdem ibtidâr kılındığı" gibi iki temel sorunun cevap bulması istendi.⁴⁶ Böylelikle Cevher'in hangi nedenlerle İslam'ı kabul ettiği ve kaçırma hadisesinin kimin tarafından organize edildiği açığa çıkarılmış olacaktı.

Diğer yandan Cibin'deki hadiseyi takip etmek üzere Nerses için Antep'ten Ermeni Çadircioğlu Makdîsi Kara Efendi vekil tayin edildi. Urfa'nın ret cevabından sonra devreye giren Kara Efendi, aynı zamanda Ermeni cemaatinin bölgede devlet nezdindeki muteber adamlarındandı. Antep'teki cemaat ile yakın ilişkileri bulunan Cibin ve Ehneş papazlarının devreye girmesiyle bu davanın vekilliğini üstelendiği tahmin edilebilir. Zaman zaman Cibin'deki Ermeni köy okuluna, Antep'ten öğretmen ve idareci tayin edilmesi Rumkale'deki Ermenilerin Antep'teki dinî cemaatle kurulan güçlü ilişkilerinin bir sonucuydu.⁴⁷ Nerses için Urfa'dan da bir Ermeni vekil bulunabilirdi ama itibarı ve ilişkileri ile davanın seyrine etki edebilecek Kara Efendi daha isabetli bir seçenektir.

⁴³ Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değişirme*, s. 26

⁴⁴ BOA, MVL. 758-43-2-2.

⁴⁵ BOA, MVL. 758-43-2-1.

⁴⁶ BOA, MVL. 758-43-2-1.

⁴⁷ Der Nerses Babayan, *Günlüğünden Sayfalar*, Çev. ve Der. Ümit Kurt, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2017, s. XXXII.

Vekil Kara Efendi, kız kaçırma olayına müdahil olduğunda mesele artık Halfeti'den Urfa'ya havale edilmişti. Bu bakımdan Rumkale'deki sorguya ilişkin itiraz dilekçesini Urfa'daki meclise sundu. İtirazında Cevher'in sorgu esnasında Müslüman olduğunu belirttiğini ancak yakalandıktan sonra iki üç gün Latifzâde Mehmed Efendi hanesinde kaldığı sırada tergîb, yani teşvik ve yönlendirme ile Müslüman yapıldığını iddia etti. Asıl itiraz ve suçlamaları ise olayların müsebbibi olarak gördüğü Müslüm Kâhya'nın oğlu Ahmed'e yönelik oldu. Onun daha önce Cibin'de haksız şekilde Hıristiyanlar'ı korkuttuğunu, ağza alınmayacak sözler ile Ermeni köylülerin "hetk-i namusu"na dil uzattığını, Cevher'in kendisini isteyen Ermeni birine verileceği esnada onun bu kişiye kılıç çekip korkutmak suretiyle vaz geçirdiğini, bu husus için o dönemde birkaç gün Halfeti'de hapsedildiğini ve bilahare bir daha bu işlere cesaret etmemek üzere babasının kefâletiyle serbest bırakıldığını iddia etti. İlk kez dile getirilen bu iddialar için Cibin Köyü'nden iki Ermeni'yi şahit gösterdi.⁴⁸

Ahmed'in cezalandırılması talebiyle dile getirilen iddialar için şahit gösterilenler; Kaspar oğlu Ohan ile Acem oğlu Nerses'ti. Normalde köylerde infiale yol açan kız kaçırma gibi sosyal olaylarda, bir iki kişi yerine kalabalık bir topluluk şahitlik ederdi. Ancak Nerses iddialarını desteklemek için koca köyde sadece iki Ermeni şahit bulabilmişti. Bu aynı zamanda köydeki Ermenilerin bu süreçte Nerses ailesine açık destek vermedikleri şeklinde değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle olayın iç yüzü konusunda emin olamayan köylülerin bu meselede bir taraftan yana olmak istemediklerini söylemek mümkündür. Nerses için şahitlik yapmaktan çekinmeyen Ohan, cizye defterlerindeki tariflere göre orta boylu, sarı bıyıklı ve birçok Cibinlinin aksine sakalsızdı. Köy yerinde geçimini rençberlikle sağlayan Ohan, orta düzeyde ekonomik gelire sahip sıradan bir köylü olarak bilinirdi.⁴⁹

Cibin'deki kız kaçırma hadisesi gerçekleştiğinde Urfa'da sancak mutasarrıflığı, birkaç ay önce Rumeli beylerbeyliği payesini alan Takiyüddin Paşa uhdesindeydi.⁵⁰ Urfa'daki yetkililer, yabancı devletlerin eskiye nazaran daha fazla şekilde Osmanlı'nın gayrimüslim tebaası üzerinde koruyucu bir tavır takındığını ve ihtida olaylarını çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale için bir bahane yaptıklarının farkındaydı. Nitekim 1854 yılı sonlarında, Urfa Ermenilerinden sekiz yaşlarındaki bir kasap çırağının, ara sıra et götürdüğü Halilürrahman şeyhi Mustafa Efendi'nin yanına gidip Müslüman olmak istemesiyle başlayan, birkaç gün sonra eski dinine dönmesi üzerine İstanbul'a kadar uzanan olaylar için Halep'teki Fransa konsolosu devreye girmişti.⁵¹ Rumkale'deki olaydan bir sene önce de Beriye'tü's-Şam'dan Urfa'ya gelip kilisede misafir kalan bir adamın Müslüman olmasından sonra kilisedeki hanımının getirilmesi talebi üzerine kadının kiliseden zorla çıkarılarak bir oldubitti ile ihtida ettirilmek istenmesi, kaymakamlık ve kadılık dâhil neredeyse tüm resmi kurumları gayrimüslim ruhani reislerle karşı karşıya getirerek bir krize neden olmuştu.⁵² Rumkale'deki hadisede oluşabilecek olumsuz bir propaganda, hem devlet için hem de Takiyüddin Paşa için nahoş bir durum teşkil edebilirdi. Bu naif mesele için kilise çevreleriyle karşı karşıya kalma yerine Nerses ailesi ve vekili tarafından dile getirilen iddiaların bir daha yerinde araştırılması gerekli görüldü. Rumkale kaza meclisinden hem iddiaların tarafsız şekilde bir daha soruşturulması, hem de Ahmed'in gerçekten iddia edildiği gibi Cibin Ermenilerine zulmeden "uygunsuz bir adam" olup olmadığının ortaya çıkarılması istendi. Yapılacak tahkikatta Ahmed hakkında şahitlik edecek olanların isimlerinin Urfa'ya bildirilmesi

⁴⁸ BOA, MVL. 758-43-3-1.

⁴⁹ BOA, ML.VRD.CMH. d. 43, s. 39.

⁵⁰ BOA, A.DVN. 162-51.

⁵¹ BOA, HR.MKT. 102-28.

⁵² BOA, HR.MKT. 326-94; İsmail Asoğlu, *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa 2019, s. 100-101.

gerektiği özellikle emredildi.⁵³ Böylece tahkikatın köyde kimler üzerinden yürütüldüğü ortaya çıkarılarak gelebilecek muhtemel eleştiriler için hazırlık yapılmış oldu.

Rumkale kaza meclisi, sancak merkezinden gelen emir üzerine Cevher ve Ahmed hakkındaki iddiaları soruşturmak için Cibinlilerin ifadesine müracaat etti. Bu amaçla köyden 7'si Hristiyan olmak üzere 22 kişi Halfeti'deki meclis huzuruna çağrıldı. Şahitlikte bulunan kişiler arasında köyün ileri gelen gayrimüslimleri de vardı. Ermeni köylülerin kocabaşısı Maksi veledi Kaspar'ın yanı sıra kuyumcu Agop, Maksi Aro, Nersif oğlu Bido bunlardan bazılarıydı. Kaza meclisi dile getirilen iddiaları köylülerden soruşturduktan sonra raporunu bir mazbata halinde Urfa'ya gönderdi. Mazbatanın sonuna da Takiyüddin Paşa'nın isteği doğrultusunda soruşturmada ifade veren Müslüman ve gayrimüslimlerin isimleri ayrı bir ek halinde sunuldu.⁵⁴

Rumkale'den Urfa'ya gelen 15 Mart 1861 tarihli soruşturma dosyasında; Cevher'in kaçırılma olayından hemen sonra alınan ilk ifadesinin ailesi ve Cibin önde gelenleri huzurunda kayda geçirildiği, Cevher ve Ahmed'in emniyette olmaları için tedbiren tevkif edildikleri, kızın herhangi bir zorlama ya da talimatla değil kendi rızasıyla Müslüman olduğu yer almaktaydı. Vekil Makdisi Kara Efendi'nin ihtida konusunda açıkça iftirada bulunduğu vurgulandıktan sonra Cibin'den çağrılan şahitlerin, Cevher için daha önce İslam'ı kabul ettiği ancak anne babasının korkusundan bunu açığa vurmadığına bilgileri olduğunu söyledikleri yazılıydı.⁵⁵ Daha evvel dile getirilmeyen bu husus soruşturma neticesinde ortaya çıkmış yeni bir bilgi olarak kayda geçirilmişti. Böylece Cevher'in ihtidası, kaçırılma hadisesinden daha eskiye dayandırıldığı gibi ifadesinin gerekçesi de daha sağlam bir hukukî zemine oturtulmuştu. Bir başka ifadeyle Ermeniler tarafından şikâyet konusu edilen ihtidanın, kaçırılmanın sonucunda meydana gelmediği, tam tersine Cevher'in köyden kaçtığına zaten ihtida etmiş olduğu kabul edildi. Bu aynı zamanda Nerses'in öteden beri dile getirdiği "tergîb" iddiasından da söz edilemeyeceği anlamı taşımaktaydı.

Soruşturma dosyasında hangi şahitlerin hangi ifadeyi verdiği belli değildi. Fakat Ahmed hakkında şimdiye kadar ne kimseye kılıç çekmiş olduğunun ve ne de köyde kılıç ile gezip ahaliye korku verdiğinin bilindiği yazılmıştı. Ahmed'in daha önce Cibin'deki Ermenilerin şikâyeti üzerine hükümet tarafından bir müddet hapsedildiğine dair iddia ise ustalıkla cevaplandırılmamıştı. Bu soru Ahmed'in kaçırılma olayından sonra tedbiren hapiste tutulmuş olduğundan dem vurularak geçiştirilmişti. Yani yerel idare, Ahmed'in daha önce bu mesele için Halfeti'de hapsedilmediğini söyleyememişti. Cevher'in bir Ermeni tarafından, ailesinden istendiği meselesi ise köy içinde "şüyû" bulmamış denilerek reddedilmişti.⁵⁶

Rumkale'den gönderilen mazbata, Urfa Mutasarrıflığının mesele hakkındaki kaygılarını tümüyle bertaraf edecek şekildeydi. Belgede Ermeni şahitlerin isimlerine yer verilmesi meselenin bu şekilde cereyan ettiği noktasında güçlü bir intiba vermekteydi. Ancak karşı tarafın ikna olması ve pes etmesi beklenemezdi. Ermeni vekilin ısrarlarına ve Urfa'daki itibarlı Ermenilerin aracılığına daha fazla direnemeyen mutasarrıflık, firarilerin Urfa'daki meclis huzurunda da sorgulanmaları kararı aldı. Bunun için Rumkale Kaymakamlığı'ndan müşahede altındaki Ahmed ile Cevher'in yanı sıra aile ve yakınlarının da Urfa'ya gönderilmesi istendi.⁵⁷ Bu süre zarfında ismi ön plana çıkmasa da Urfa Ermeni Murahhaslığı'nın Cibin'deki olaya duyarsız kaldığını düşünmek mümkün değildir. Nitekim Vekil Kara'nın talebiyle Urfa'da yeniden yapılacak sorguda Cevher'in eski dinine dönmesi için en büyük destek kilisedeki din adamlarından sağlanacaktı.

⁵³ BOA, MVL. 758-43-1-1.

⁵⁴ BOA, MVL. 758-43-1-1.

⁵⁵ BOA, MVL. 758-43-3-1.

⁵⁶ BOA, MVL. 758-43-3-1.

⁵⁷ BOA, MVL. 758-43-4-1.

3. Urfa'da Sorgu ve Bekleyiş

Urfa meclisindeki duruşmada taraflar hazır edildikten sonra söz öncelikle müddei vekili Makdisi Kara'ya verildi. Kara Efendi, öteden beri dillendirdiği iddia ve suçlamaları burada da yineleyerek Ahmed'in cezalandırılmasını talep etti. Cevher'in İslam ikrarında ısrar ettiğini fakat bu durumun Latifzâde hanesinde tevkif edildiği sıradaki "talim ve tergibten" kaynaklandığını belirtti. Ermeni kızının, kendi ayınlerince nasihat edilmek üzere üç gün müddetle despot ve keşişlere teslim edilmesini istedi. İddialar karşısında cevabı sorulan Ahmed; köyde hiçbir Ermeni'ye zarar vermediğini, kimsenin yolunu kesmediğini ve Cevher'i kaçırmadığını söyledi. Kendi rızasıyla İslam dinini kabul eden Cevher'in, kaza hükümetinde Müslüman olduğunu ilan etmek için kendisinden yardım talep ettiğini, bir gece hanesine gelerek ısrar etmesi üzerine Halfeti'ye kadar götürmek amacıyla yola çıktıklarını ve kendilerini ertesi gün zaptiyelerin alıkoyduğunu belirtti. Yolda Cevher'e herhangi bir "su-i muâmelede" bulunmadığını belirttiğinden sonra bir manada "Ermeni kızı Halfeti'de hükümetin huzuruna kadar götürecektim" diyerek kaçırma iddiasını da tamamen inkâr etti. Bu cevaba sözü sorulan Cevher de Ahmed'in ifadesini tasdik ederek kendi rızasıyla evden kaçtığını, herhangi bir zorlama ve baskı altında kalmadan ihtida ettiğini ve ısrarla hâlâ Müslüman olduğunu belirtti.⁵⁸

Esasında Osmanlı'nın klasik devrinde İslamiyet'e geçiş ile Tanzimat döneminden sonraki ihtida süreçleri arasında büyük fark vardır. Daha önce din değiştirmek için kadı huzurunda rıza ile dile getirilen bir kelime-i şahadet yeterli iken Tanzimat döneminde dinî kimlik ile millî kimlik arasında sıkı bir bağ kurulduğundan ihtida olayları önemli bir hukukî mesele haline geldi.⁵⁹ Bu dönemde sadır olan emirlerde, ihtida etmek isteyenlerin kadılıktan önce memleket meclisi huzuruna getirilmesi ve yakınları ile dinî cemaatinin ihtida konusunda şüphesi kalmaması için zorlama olup olmadığının iyice tahkik edilmesi gerekli görüldü.⁶⁰ İhtida etmek isteyen kişinin aile, akraba ve millet reisleri hazır oldukları halde mecliste defalarca ve meclis dışında da tekrar tekrar sorgulanması bu kapsamda alınan tedbirlerdendi.⁶¹ Cevher için yapılan sorgular da ihtida konusunda devlet merkezinde kabul edilen düzenlemelerin, Rumkale ve Urfa'daki yansımalarıydı. Nerses ile vekili tarafından dile getirilen ve Cevher'in üç gün müddetle keşiş ve despotlara teslim edilerek vaaz ve nasihate tabi tutulmasını içeren talep, Tanzimat sonrası dönemde kadın ihtidalarında gösterilen hassasiyetin bir sonucu olarak uygulamaya konulan resmî bir usule dayanmaktaydı. Bu da ihtida edecek kişinin, iman telkininden önce üç gün anne babası veya millet temsilcisine teslim edilmesini öngörmekteydi. Bu süreç işletilmeden alınan ihtida ikrarları, bazen usule aykırı olduğu iddiasıyla yabancı konsololar tarafından itiraz konusu yapılmaktaydı. Ancak bazen bu kural esnetilerek uygulanmakta ve görüşmeler için gün veya sayı sınırlandırılması olmadan izin verilebilmekteydi.⁶²

Urfa'daki meclis, iki tarafı dinledikten sonra Cevher'in "ruhânî memûrlardan" vaaz-ı nasihat dinlemek için üç gün müddetle keşişlere teslim edilmesi talebini, kanunen uygun olmadığı gerekçesiyle reddetti. Buna mukabil meclis tarafından kendilerine görüşme için Ermeni milleti ruhani lideri, despot ve Cevher'in babası olduğu halde hükümet dairesinde boş bir oda tahsis edilip üç gün ve her gün, günde üç-dört saat miktarı "istikşâf-ı hâl" için izin verilmesi teklif edildi. Ancak Ermeni tarafı Cevher'in kendilerine tamamen teslim edilmesi konusunda ısrarcı oldu. Bu tavırları, devlet dairesinde yetkililerin kontrol ve müşahedesi altında gerçekleştirilecek görüşmelerin, arzu ettikleri neticeyi vermeyeceğine dair endişelerinden kaynaklanmaktaydı. Neticede uzlaşma yoluna gitmeyerek meclisin yapmış olduğu teklifi kabul etmediler. Cevher'in

⁵⁸ BOA, MVL. 758-43-4-1.

⁵⁹ Selim Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 25; Asoğlu, *Birliklikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler* s. 99.

⁶⁰ BOA, A. MKT. 133-65. (9 Recep1264)

⁶¹ Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değiştirme*, s. 76.

⁶² Aslan, *Tanzimat Döneminde Din Değiştirme*, s. 67, 81.

Rumkale'deki ifadesini Urfa'da da tekrar ederek ihtidadan geri adım atmaması, Ermeni tarafını ümitsizliğe sevk etmekle birlikte bütün hukukî yolları tüketmekten alıkoymadı. Bu sebeple meclisin yaptığı sorgulamaya ve ortaya çıkan sonuca ikna olmadıklarını belirterek meselenin Halep'teki eyalet meclisine taşınmasını sağladılar.

Ermeni tarafının iddiaları doğrultusunda şikâyete konu Ahmed için Urfa meclisinin herhangi bir cezaya gerek duymaması, Tanzimat döneminde nizam dâhiline alınan kız kaçırma konusundaki düzenlemelerin bir sonucuydu. Nitekim daha önce Anadolu ve Rumeli'nin birçok bölgesinde görülen kız kaçırma olayları için ceza kanunnamesinde caydırıcı açık hükümler bulunmaması sebebiyle bu tür olayların önünü almak için tedbirler alınmıştı. Kaçırılan kızlara başka memleketlerde rızaları olmaksızın nikâh kıyılmaya çalışılması suç teşkil ettiğinden bu tür nikâhların önüne geçmek için kadınların daha dikkatli olmaları ve bu olayları mahalline havale etmeleri istenmişti. Kız kaçırma suçunu işleyenlerin buldukları yerlerde altı ay hapis cezasıyla cezalandırılmaları için ceza kanunnamesine ek yapılması bu kapsamda kararlaştırılan bir diğer husustu. Ancak reşit kızların kendi iradeleriyle kaçmış olmaları hem hukukî hem de idarî anlamda durumu değiştirdiğinden bu haldekiler aynı suçun kapsamına dâhil edilmemişti.⁶³ Dolayısıyla Cevher'in Rumkale'deki ilk sorgudan beri ısrarla kendi rızasıyla kaçtığı, hatta Ahmed'i kaçırdığını ifade etmesi, aynı zamanda Ahmed'e yasal çerçevede bir ceza verilmesini engellemekteydi.

Urfa meclisinde gerçekleştirilen sorgulamanın neticesi, Ermeni vekilin talebi üzerine bağlı olunan Halep'teki yetkililere sunuldu. Hazırlanan mazbatada Cevher'in yeni dine geçme isteğini köydeki imam, muhtar ve Müslüman hanelere söylememiş olması ve yirmi yaşında adam ile gece vakti bir başına köyden çıkmış olması bir kabahat olarak değerlendirildi. Aynı şekilde Cevher'in bu isteğine Ahmed'in karşı çıkmayarak ona muvafakat etmesi meclis tarafından kabahat olarak değerlendirilen bir başka husus oldu. Ancak bu durumun kanunen suç sayılmadığından haklarında herhangi bir ceza tertip edilmediği ifade edildi. Meselenin neticesine dair bir irade-i seniyye çıkana kadar Ahmed'in Urfa'daki hapisanede tutulduğu, ailesine teslim edilmeyen Cevher'in de emin bir mahalde müşahede altında olduğu bildirildi.⁶⁴

Halep'teki eyalet meclisi, kız kaçırma olayından yaklaşık 45 gün sonra meseleyi İstanbul'a aksettirdi. Hazırlanan 25 Mart 1861 tarihli mazbatada Cibin'deki mesele etraflı bir rapor halinde Sadaret'e arz edildi. Olayın başından beri yaşanan süreç ve Rumkale ile Urfa'da yapılan sorgulamaların detaylarına yer verildi. Kaza ve sancak meclislerinin, şikâyet edilen Ahmed hakkında herhangi bir ceza takdir etmemesinin, Ermeniler tarafından tatmin edici bulunmadığına vurgu yapıldı. Ermenilerin ikna olmadığı bir diğer husus ise ihtida sürecinde Cevher'in üç gün kendilerine teslim edilmemesi yönündeki meclis kararıydı. Bu bakımdan her iki hususta İstanbul'un vereceği nihai kararı içeren bir irade beklendiği ifade edildi.⁶⁵

Meseleyi tartışan Meclis-i Vâlâ, 30 Nisan 1861 tarihli müzakeresinde Rumkale'de yapılan tahkikattan ihtida olayının “tergîb ve cebr” olmaksızın Cevher'in rızasıyla gerçekleştiğini karara bağladı. Cevher'in ihtida için Cibin'de bulunan Müslümanlara müracaat etmeyip sadece Ahmed'i aracı yapması ve onun da kimseye bilgi vermeden Cevher'e muvafakat etmesi, daha önce yapıldığı gibi ayrı birer kabahat olarak değerlendirildi. Ancak her ikisinin rızaları ile kaçmasını ve aralarında fiil-i şenî gerçekleşmemiş olmasını göz önünde tutarak meselenin emsalindeki kız kaçırma hadiselerine mukayese edilemeyeceğine karar verdi. Bu bakımdan Ermeni tarafının suçlamaları reddedilerek Cevher ve Ahmed için herhangi bir cezaya gerek görmedi. Müslüman olmuş bir Ermeni kızın, üç dört gün gayrimüslim velisine teslim edilmesinin “mahzûrdan sâlim

⁶³ Zekeriya Işık, “Osmanlı İmparatorluğunda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900) Çorum Şer'iyye Mahkemesi Örneği”, *Bilig*, S. 85, Bahar 2018, s. 37.

⁶⁴ BOA, MVL. 758-43-4-1.

⁶⁵ BOA, MVL. 758-43-4-1.

olmadığını” vurgulayan Meclis-i Vâlâ, yine de Cevher’in veli ve millet reislerine verilip verilmemesi hususunu Hariciye Nezareti’nin görüşüne bıraktı.⁶⁶

Hariciye Nezareti, Meclis-i Vâlâ’nın müzakeresi üzerine Rumkale ve Urfa meclisleri tarafından yapılan etraflı soruşturmaları yeterli görerek Ermeni kızın velisine teslim edilmesi talebinin “usûl-ı câriyeye mugâyir” olduğuna karar verdi. Urfa Meclisi tarafından yapılan, Cevher’in yerel idare nezaretinde bir odaya konulup babası Nerses ve kilisedeki din adamları ile görüştürülmesi teklifini yeterli bir adım olarak gördü. Fakat karşı tarafın bu görüşmeye muvafakat etmemesini gerekçe göstererek velisi ve Ermeni kilisesinin bu hususta bir diyecekleri olamayacağına hükmetti.⁶⁷

Rumkale’deki kız kaçırma hadisesini nihai bir karara bağlayan Sadaret’in 4 Haziran 1861 tarihli irade-i seniyyesi Urfa’ya ulaştığında yerel meclis, Zor Sancağı’na tayin edilen Takiyüddin Paşa’nın şehre olan hizmetlerini ve idaresine duydukları memnuniyeti İstanbul’a arz etmek için hazırlık yapıyordu.⁶⁸ Bu hazırlıklar arasında Urfa Protestan Ermeni cemaatinin temsilcisi meclise çağrılarak Halep Eyaleti’ne yaptıkları itirazlarının neticesi tebliğ edildi. Bu aynı zamanda Nerses ve Kara Efendi’nin dava sürecinde şehirdeki Protestan Ermenilerinden destek gördüğüne işaret etmektedir. Kararın tebliği ile beraber daha önceki teklif yenilenerek diledikleri takdirde meclisteki bir odada Cevher için üç dört saat kadar “umûr-ı ruhâniye” icra edebilecekleri belirtildi. İstanbul’dan gelen karara rağmen bu teklifin tekrar yapılmış olması, yerel idarenin ilk anda itibaren takındığı hassasiyeti olayın sonuna kadar muhafaza ettiğini göstermektedir. Ancak bu teklife yanaşmayan ruhani vekil, bir daha bu mesele ile alakadar olmayacaklarını söyleyerek neticeyi kabul ettiklerini ve iddialarından tamamen vaz geçtiklerini beyan etti. Ermenilerin ihtidaya yapmış oldukları itirazdan tümüyle vazgeçerek evliliğe mâni engelin kalkmamasından sonra Cevher ile Ahmed’in nikâhları kıyıldı. Bu aynı zamanda Sadaret’ten gelen cevaba kadar gençlerin, Urfa’dan Rumkale’ye geri gönderilmedikleri anlamı taşımaktadır. Urfa Meclisi 4 Temmuz 1861 tarihinde Urfa’daki son durumu ve nikâhın akdedildiğini Sadaret’e rapor ederek meselenin bu şekilde neticelendirildiğini bildirdi.⁶⁹

Sonuç

Rumkale’de halkın gündemini birkaç aylığına meşgul etmiş olan Cibin’deki hadise Müslümanlar ile Ermenilerin birlikte yaşadıkları birçok yerleşim yerinde karşılaşılan hadiselerdendi. Ancak Rumkale ve Urfa’da Ermeni kızlarının kaçırıldığına pek rastlanmaması bu türdeki olayların bölgedeki yansımalarını anlama bakımından önem taşımaktadır. Kaçırma hadisesinden sonra Cevher’in namusuna halel getiren herhangi bir olumsuz durumun yaşanmadığına kanaat getirilmesi aileler için önemli olmuştur. Nitekim Rumkale’den gelen meclis mazbatalarında erkek ve kız ailesi arasında kaçırma hadisesinden kaynaklı olarak herhangi bir kavga yaşandığına değinilmemiştir. Bu tutum her iki tarafın da meseleyi suhuletle çözmekten yana oldukları anlamında değerlendirilmektedir.

İncelediğimiz hadise ve devamındaki ihtida süreci, gönül ilişkisi neticesinde Müslüman erkeklerle evlenmeye karar veren gayrimüslim kızların karşılaştığı zorlu süreçleri yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Benzer olayları konu alan kayıtlar hem Hıristiyan hem de Yezidi kızların ailelerinden ve çevrelerinden yoğun bir baskı gördüğüne işaret etmektedir. Ancak bu baskılara göğüs gererek ihtida edenlerin muratlarına erdiği anlaşılmaktadır. Belgelere yansıyan olaylar, bir yandan ihtidanın bu tür evliliklerin ayrılmaz bir parçası olduğunu diğer yandan genç kızların dine eğiliminde aşkın başat faktörlerden biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Urfa

⁶⁶ BOA, MVL. 758-43-6-1.

⁶⁷ BOA, MVL. 758-43-6-1.

⁶⁸ BOA, A. DVN. 168-56; BOA, A. MKT. MHM. 760-61.

⁶⁹ BOA, A. MKT. UM. 487-76.

bölgesinde Müslüman hanelerde gayrimüslim gelinlere rastlanamaması da bu anlayış içerisinde ihtida edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tanzimat döneminde Avrupalı devletlerinin konsoloslar üzerinden oluşturduğu baskılar ve din adamları ile kilise çevrelerinin çabaları, ihtida olaylarının seyri konusunda belirleyici bir role sahip olabilmıştır. Oluşturulan baskıların etkisi ve büyüklüğü, Osmanlı'nın bu doğrultuda düzenlemeler yapmış olmasından ve bu düzenlemelere en ücra kazalardaki memurların da aynen uymasından anlaşılmaktadır. Diğer yandan bu şartlar altında dahi ihtidaların devam etmiş olması hem din değiştirme konusundaki taleplerin samimiyetini ve hem de bu hadiselerin zorlama altında kalmadan gerçekleştiğini bir kere daha teyit etmektedir. Rumkale'deki olayda Cevher'in tüm baskılara rağmen ihtidadan geri adım atmaması, kilise çevresinden gelen baskıları zamanla etkisiz kılan bir faktör olarak değerlendirilmelidir. İstanbul'dan gelen nihai karar sonrası Urfa meclisinin Ermenilere diledikleri takdirde Cevher ile nasihat için görüşebilecekleri teklifini yinelemesi, esasında bu tür hassas olayların rekabet alanı haline dönüştürülmediğini de göstermektedir.

İncelenen olayda Hariciye Nezareti'nin Cibinli Cevher'i, diğer bölgelerdeki birçok gayrimüslim kızın aksine Ermeni cemaatine ve din adamlarına teslim etmemesi dikkat çekicidir. Meclis-i Vâlâ ve nezaretin bu konudaki tavrı ve nihai kararı ihtida etmiş bir kızın, Müslüman toplumun bir ferdi kabul edildiği ve rızası olmadan kilise yetkililerine teslim edilemeyeceği anlamı taşıdığı düşünülebilir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında Ermenilerce itibar edilmeyen görüşme teklifinin yeterli görülmesinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca gayrimüslimlere ait teslim taleplerinin, ihtida ikrarından sonra gerçekleşmesi olayın bir başka sebebi olarak değerlendirilebilir. Nihai noktada bu sonucun ortaya çıkmasında, Cevher'in ihtida sürecindeki kararlı tavrını ısrarla devam ettirmesi benzerlerinde farklı bir kararın alınmasında göz ardı edilmemiş olmalıdır.

Kaynakça**I. Arşiv Kaynakları**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA);

BOA, A.DVN. (Sadaret, Divan Kalemî Evrakı), 162-51; 168-56.

BOA, A.MKT. (Sadaret, Mektubi Kalemî), 133-6.

BOA, A.MKT.MHM. (Sadaret, Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı), 760-61.

BOA, A.MKT.UM. (Sadaret, Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı), 487-76.

BOA, HR.MKT. (Hariciye Nezareti, Mektubi Kalemî Evrakı), 102-28; 326-94.

BOA, İ.AZN. (İrade, Adliye ve Mezahib), 83-35.

BOA, ML.VRD.CMH.d. (Maliye, Varidar Muhasebesi Cizye Defterleri), 43, s. 39.

BOA, MVL. (Meclis-i Vâlâ), 308-19; 758-43; 768-67.

UŞŞ, (Urfa Şerhiye Sicili, defter/sayfa-belge); 205/68-1; 205/68-2; 205/166-3; 205/223-4; 205/292-1; 206/316-1079; 206/488-511.

VGMA, (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, defter/sayfa-belge), 608/62-70.

1288 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi.

1309 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi.

II. Araştırma ve İnceleme Eserler

ADIYEKE, A. Nühket, “XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Şerhiye Sicillerine Göre İhtida Hareketleri ve Giritteki Etnik Dönüşüm”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2006, C. II, s. 557-568.

ADIYEKE, Nuri, “Girit’te Cemaatler Arası Evlilikler”, *Kebikeç*, S. 16, 2003, s. 17-25.

ALTINÖZ, İsmail, “Osmanlılar Zamanında Fırat Kıyısında Önemli Bir Lojistik Merkez: Rumkale”, *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller 2*, Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Express Baskı, Kayseri 2015, s. 151-162.

ASLAN, Ali, “Eçmiyazın Ermeni Katikoğuşluğu’nun Osmanlı Denetiminde ve Rus Kontrolündeki Statüsü”, *Kafkas Araştırmaları*, S. 2, Yıl 1996, s. 39-49.

ASLAN, Halide, *Tanzimat Döneminde Din Değişirme Hareketleri (1839-1876)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2010.

ASOĞLU, İsmail, *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa 2019.

CİN, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

ÇEVİKEL, Nuri, “Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, *Osmanlı*, Ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, C. IV, Ankara 1999, s. 277-286.

ÇINAR, Tuba, “Osmanlı Toplumunda Ermeni Kadınına Dair Birkaç Not”, *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, 4-5 Mayıs 2018, Tam Metin Bildiri Kitabı Tarih-Arkeoloji*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2008, s. 66-90.

- DAMADYAN, Kirkor, “Ermeni Kilisesi Geleneğinde Ziyaretgahlar”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, 23-27 Eylül 2002 Mersin*, Türkiye Sanat ve Eğitim Vakfı, Ankara 2004, s. 411-419.
- BABAYAN, Der Nerses, *Günlüğümden Sayfalar*, Çev. ve Der. Ümit Kurt, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2017.
- DERİNGİL, Selim, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- ERGEÇ, Rıfat, “Gaziantep’in Kronolojik Tarihi”, *Belgelerle Gaziantep*, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2012, s. 101-127.
- ERTAŞ, Kasım, *Osmanlı İmparatorluğunda Diyarbakır Ermenileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2015.
- FİRUZABADÎ, *el-Okyanusu'l-basît fi Tercümeti Kamûsü'l-muhît (Kamûs Tercümesi)*, Trc. Mütercim Asım Efendi, Bulak Matbaası, Bulak 1250/1834, C. III.
- GÜL, Muammer, “Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu’da Memlûk İzleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XII, S. 2, s. 359-366.
- HONİGMANN, E.- DARKOT, Besim, “Rumkale”, *İA*, MEB, C. IX, İstanbul 1964, s. 777-781.
- IŞIK, Zekeriya, “Osmanlı İmparatorluğunda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900) Çorum Şer’iyye Mahkemesi Örneği”, *Bilig*, S. 85, 2018, s. 25-56.
- JENNİNGS, Ronal C., *Christians And Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640*, State University Of New York, Albany 1993.
- KARADENİZ, H. Basri, “XVI. Yüzyılda Rumkale”, *Belleten*, C. XLII, S. 234, 1999, s. 425-457.
- KARAMAN, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- KARATAŞ, Ali İhsan, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı: Bursa Örneği*, Gökkuşbu Yayınları İstanbul 2009.
- KARTIN, Cengiz, “Türk-Ermeni İlişkilerinde Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Yay. Haz. Metin Hülagü ve diğerleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, C. I, s. 521-532.
- KÖKSEL, Behiye, “Halfeti ile İlgili Toponomik Efsaneler Üzerine Bir İnceleme”, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 2, 2019, s. 50-60.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- SEYFELİ, Canan, “Osmanlıya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları”, *I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu, 20-22 Mayıs 2004 Bildiriler*, Diyarbakır Valiliği Yayınları, Diyarbakır 2004, s. 763-771.
- TAŞ, Yasin, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre)*, Hiperlink, İstanbul 2019.
- TEZCAN, Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Aile ve Toplum*, C. II, S. 6, 2003, s. 41-48.
- TOPALOĞLU, Bekir, *İslam'da Kadın*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.

ÜNER, Mehmet Emin, “Klasik Osmanlı Döneminde Urfa’da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Yay. Haz. Metin Hülügü ve diğerleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, C. II, s. 551-560.

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

1005

13 / 3

Summary

The extraordinary love story, which is the subject of this study, took place in the Cibin Village of Rumkale District in the middle of the 19th century. Cibin Village was one of the few villages in the Sanjak of Urfa where Armenians and Muslims lived together. The love affair between Cevher, the daughter of Nerses, one of the villagers, and Ahmed, the son of Müslüm Kâhya, carries important clues for the results of the emotional intimacy between Muslim boys and Armenian girls during the Ottoman period. The event, which extends beyond the borders of Rumkale to Istanbul, gives the opportunity to follow the conversion processes of young non-Muslim girls during the Tanzimat period. The attitude of Armenian families and community representatives towards such events and the implementation of legal processes are better understood thanks to this event.

The Nerses family informed the authorities in Rumkale that their daughter was forcibly abducted in early February 1861. Officers sent by the local government caught Cevher and Ahmed in a cave in the area a day later. Young people brought to Latifzâde Mansion in Halfeti were questioned in the county council. In her statement, Cevher said that she had voluntarily converted to Islam and kidnapped Ahmed to marry him. This statement, which was given to save Ahmed from punishment, showed that he had already risked leaving his family and religious community to marry a Muslim boy. Cevher's statement that he was not forcibly abducted and that he was not mistreated for his honor after escaping proved the Armenians' allegations wrong. However, his family was not convinced by the interrogations in Rumkale, and he made the state authorities in Urfa get involved in the incident. In the same period, Kara Efendi, one of the respected Armenians in Antep, was appointed as the attorney for the case, and he was ensured to follow the case in Urfa. Since the Armenian community in the Rumkale region had a conservative family structure like the Muslims, they did not approve of their daughters' extramarital affairs. Kidnapping a girl was seen as a shameful behavior for both societies. Cevher's statement that he converted after escaping helped state officials to be sensitive about the incident. Although it was common for western states to exert pressure after the conversion events, the Armenian girl's statement that she escaped with her consent eliminated this possibility. Because it was accepted by both his family and religious representatives that Cevher was not forcibly abducted and was not raped. However, Armenians claimed that when their daughters were brought to Rumkale, they were converted to Islam in Latifzade Mansion with encouragement and guidance. They also claimed that in the previous period, Ahmed behaved aggressively towards the Armenians in Cibin Village and threatened Cevher by blocking the path of a man who had come to ask for his family.

Upon the request of the Armenians, a new investigation was carried out on the incident in Rumkale by the order of the Urfa governorship. Among those who testified in this investigation were Armenians from the village of Cibin. As a result of the investigation, it was accepted that Cevher had converted to Islam before she escaped with Ahmed in the village and she had hidden this situation from her family. Thus, Cevher's conversion was based on an earlier date than the kidnapping incident, and the legal justification for his statement was strengthened. The allegation that Ahmed insulted Armenians in the village could not be proven. However, upon the insistence of the Armenian lawyer and the mediation of the prestigious Armenians in Urfa, it was decided to interrogate the fugitive youth before the parliament in Urfa. During the interrogation in Urfa, Kara Efendi continued his allegations and accusations and demanded that Ahmed be punished. He also stated that Cevher converted to Islam under guidance and asked permission to be handed over to them for 3 days to be guided by the clergy in the church. Ahmed, who was heard as a suspect, said that he did not harm the Armenians and did not kidnap Cevher. Cevher also confirmed Ahmed and stated that she ran away from home of her own accord and converted without any pressure. Cevher's insistence that he fled voluntarily was an issue that prevented Ahmed from being punished within the legal framework. The request, which included the Armenian girl to be handed over to the clergy for three days and given advice, was put into practice as a result of the sensitivity shown in women's conversions in the post-Tanzimat period. However, the state authorities in Urfa decided not to hand over the Cevher to the Christian clergy. In return, he offered them an empty room in the government office where they could preach for three days. The Armenians did not accept this offer and, stating that they were not convinced to question it, took the matter to the provincial council in Aleppo. The authorities in Aleppo conveyed the solution of the issue and the demands of the Armenians to Istanbul. During this time, Ahmed was kept in prison in Urfa and Cevher was kept under observation in a safe house.

The Majlis-i Vala did not approve of the claims of the Armenians and decided that the conversion event took place without force or direction. Although he did not find it appropriate for Cevher and Ahmed to run away together at night, he did not need any punishment as they had consented. He stated that it was inconvenient for Cevher to be handed over to the church authorities and left the final decision to the Ministry of Foreign Affairs. The Ministry, on the other hand, found the investigations in Rumkale and Urfa appropriate, and did not feel the need for Cevher to be handed over to the Armenians. In the justification of the decision, it was deemed sufficient that Cevher was offered to meet with church officials and clergy under the supervision of the local administration. The final decision of the Majlis-i Vala and the Ministry of Foreign Affairs reached Urfa on June 4, 1861. The representative of the Protestant Armenians in the city was summoned to the Urfa Assembly and informed. It was proposed again that they could make their religious communiques in a room in the parliament if they wanted. The Armenians stated that they accepted the decision from Istanbul and did not request any meeting. This kind offer confirms that the Urfa and Rumkale government offices have tried to continue the whole process constructively since the beginning of the incident. When there was no legal obstacle

in front of Cevher and Ahmed, the assembly in Urfa performed the wedding ceremonies and got the young people married.

The incident we examined and the conversion process that followed are noteworthy in that they reflect the difficult processes faced by non-Muslim girls who decide to marry Muslim men as a result of love. Records of similar events indicate that both Christian and Yazidi girls face intense pressure from their families and circles. The fact that these girls generally converted to Islam reveals that conversion is an integral part of such relationships. The absence of non-Muslim brides in Muslim households in the Urfa region is due to the fact that these girls converted. During the Tanzimat period, the pressures of the European states over the consuls and the efforts of the church circles could have a decisive role in the course of conversion events from time to time. The effect of the pressures created can be understood from the fact that the officers in the most remote districts also comply with the regulations. The fact that Cevher did not step back from conversion despite all the pressures in the incident in Rumkale should be considered as a factor that neutralized the pressures from the church circle over time. It is noteworthy that the Ministry of Foreign Affairs did not hand over Cibinli Cevher to the Armenian community and clergy, unlike many non-Muslim girls in other regions. The attitude of the authorities in Istanbul on this issue can be thought to mean that a converted girl has become a member of the Muslim community and cannot be handed over to the church authorities without her consent. However, unlike similar conversion events in the Tanzimat period, the fact that Cevher was not delivered to her religious community is considered as a result of the young girl's determined attitude in the conversion process.

